

دانشکده اخلاق
رشته تربیت اخلاقی
پایان نامه کارشناسی ارشد

روش‌شناسی تربیت اسلامی در ایران چیستی، چرایی و چگونگی

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد درودی

نگارش:

محمد مهدی حمیدی پور

دی‌ماه ۱۴۰۳

الحمد لله الذي
خلقنا من
الحمم

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

بسمه تعالی

صورت جلسه دفاع پایان نامه

بایامیدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد جناب آقای محمد مهدی حمیدی پور
رشته: تربیت اخلاقی

تحت عنوان: روش شناسی تربیت اسلامی در ایران؛ چیتی، چرایی و چگونگی

با حضور استاد راهنما، استاد مشاور و هیأت داوران در موسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۴۰۱/۰۵/۱۵ ساعت ۱۰:۰۰ صبح برگزار گردید و پایان نامه ایشان

بدون احتساب نمره مقاله مستخرج از پایان نامه با کسب نمره به عدد: ۱۷/۲۵ به حروف هجده و نیم نمره پذیرفته شد.

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی
	دکتر	مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدجواد فدایی
	دکتر	استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدجواد درودی
	دکتر	استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدجواد فدایی
	دکتر	استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدجواد فدایی
	دکتر	نماینده تحصیلات تکمیلی: جناب آقای سیدمهدی موسوی

معاون آموزشی موسسه
نایب رئیس هیأت

دانشکده اخلاق
رشته تربیت اخلاقی
پایان نامه کارشناسی ارشد

روش‌شناسی تربیت اسلامی در ایران چیستی، چرایی و چگونگی

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام محمدجواد درودی

نگارش:

محمد مهدی حمیدی پور

دی‌ماه ۱۴۰۳

تعهدنامه اصالت پایان نامه

این جانب محمد مهدی حمیدی پور فرزند محمد جواد متولد ۱۳ آذر ۱۳۶۹ به شماره شناسنامه ۲۳۶۰۱۵۱۸۱۹ صادره از کازرون به شماره دانش پژوهی ۹۹۱۱۲۰۰۷ رشته تربیت اخلاقی متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی این جانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف در هر زمان مدرک تحصیلی صادر شده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضا

بسمه تعالی

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه‌های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیان گر بخشی از فعالیت‌های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب محمد مهدی حمیدی پور دانش پژوه رشته تربیت اخلاقی مقطع کارشناسی ارشد، متعهد می‌گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه‌ام با موضوع روش شناسی تربیت اسلامی؛ چیستی، چرایی و چگونگی رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان نامه به صورت کتاب اولویت با مؤسسه خواهد بود.
۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل چاپ گردد:

«کتاب حاضر حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته تربیت اخلاقی است که در سال ۱۴۰۳ در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی جناب حجت الاسلام والمسلمین درودی از آن دفاع شده است.»

۳. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه دو نسخه از آن به کتابخانه و دو نسخه نیز جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضا

تقدیم به

پدر حقیقی ام حجت بن الحسن العسکری که در طوفان بلایا مرا در آغوش خود رشد داده است.
تقدیم به او که بهترین مربی عالم است و با ظهورش جهان پر از مهر و محبت خواهد شد و تقدیم به
پدر عزیزم که در کودکی رنج تربیت ما را به دوش کشید و خداوند متعال از باب حکمتش توفیق
خدمت به ایشان را در جوانی از ما سلب نمود.

تقدیر و تشکر

سپاس از خداوند متعال که لطف اش در سراسر زندگی شامل حالم شده است و تفضلش در تدوین رساله حاضر مرا در برگرفت.

و همچنین تقدیر و تشکر فراوان دارم از استاد راهنمای گرامی حجت الاسلام والمسلمین درودی که در تدوین این پایان نامه پون برادری بزرگ‌تر بنده را راهنمایی نمودند.

سرانجام سپاس از پدر و مادرم که هر چه دارم از آنهاست و همسر وفادار و مهربانم که سختی‌های این مدت را به جان خریدند و مایه آرامش و دلگرمی ام در این راه بودند.

چکیده

روش‌شناسی تربیت اسلامی، حوزه‌ای از دانش است که از منظر اسلامی، به بررسی مبانی نظری و فلسفه حاکم بر روش‌های تحقیق در علوم تربیتی می‌پردازد. تحول و توسعه در علوم تربیتی و شاخه‌های میان‌رشته‌ای مرتبط، نظیر تربیت اخلاقی، در گرو بازنگری و تعمیق روش‌شناسی این حوزه و تدقیق مبانی آن است. هرچند تاکنون تلاش‌هایی در این زمینه صورت گرفته، لیکن اولاً، آثار موجود از پراکندگی و عدم انسجام رنج می‌برند و ثانیاً، به نظر می‌رسد غالب پژوهشگران، شناخت دقیق و همه‌جانبه‌ای از مسائل اساسی این حوزه ندارند. از این رو، پژوهش حاضر که در شمار پژوهش‌های توسعه‌ای/ترویجی قرار می‌گیرد، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی، درصدد است تا ضمن بررسی و تحلیل نظام‌مند آثار منتشرشده در ایران، چارچوبی منسجم برای روش‌شناسی تربیت اسلامی در سه محور «چیستی»، «چرایی» و «چگونگی» ارائه نماید.

واژگان کلیدی: تربیت اسلامی، تربیت اخلاقی، روش پژوهش، روش‌شناسی، روش‌شناسی تربیت اسلامی.

فصل اول؛ کلیات و مفاهیم..... ۰

۱-۱- کلیات..... ۱

۱-۱-۱- مقدمه..... ۱

۱-۱-۲- تبیین مسئله..... ۲

۱-۱-۳- ضرورت پژوهش..... ۴

۱-۱-۴- اهداف پژوهش..... ۵

۱-۱-۵- پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش..... ۵

۱-۱-۶- ادبیات و پیشینه پژوهش..... ۶

۱-۱-۶-۱- روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی..... ۶

۱-۱-۶-۲- روش‌شناسی تربیت اسلامی..... ۸

۱-۱-۶-۳- آثار مربوط به روش‌شناسی پژوهش در اندیشه یک یا چند اندیشمند تربیتی..... ۸

۱-۱-۷- نوآوری‌های پژوهش..... ۱۰

۲-۱- مفاهیم..... ۱۱

۲-۱-۱- روش پژوهش..... ۱۱

۲-۱-۲- روش‌شناسی..... ۱۱

۲-۱-۳- تربیت..... ۱۲

۲-۱-۳-۱- معنای لغوی..... ۱۲

۲-۱-۳-۲- معنای اصطلاحی تربیت..... ۱۳

۲-۱-۴- علم اسلامی..... ۱۴

۲-۱-۵- روش‌شناسی تربیت اسلامی..... ۱۵

فصل دوم؛ چیستی و چرایی روش‌شناسی تربیت اسلامی از منظر آثار موجود..... ۱۶

- ۱-۲-۱- چيستی روش‌شناسی تربیت اسلامی ۱۷
- ۱-۱-۲- مفهوم‌شناسی ۱۷
- ۱-۱-۱-۲- تعریف علم روش‌شناسی ۱۸
- ۱-۱-۱-۱-۲- تعریف تحلیلی ۱۸
- ۱-۱-۱-۲-۲- تعریف به موضوع ۲۰
- ۱-۱-۱-۲-۳- تعریف ترکیبی ۲۱
- ۱-۱-۲-۲- تعریف عمل روش‌شناسی ۲۲
- ۲-۱-۲- مسائل اساسی ۲۳
- ۱-۲-۱-۲- مسائل مربوط به پیش‌فرض‌های مؤثر در ایجاد یک چارچوب روش‌شناختی ۲۳
- ۱-۱-۲-۱-۲- مسائل معرفت‌شناسی ۲۳
- ۱-۱-۱-۲-۱-۲- مسائل عام معرفت‌شناختی ۲۴
- ۲-۱-۱-۲-۱-۲- مسائل مربوط به علم دینی ۲۵
- ۳-۱-۱-۲-۱-۲- مسائل ناظر به فرایند پژوهش (تربیتی) ۲۵
- ۲-۱-۲-۱-۲- مسائل هستی‌شناسی و انسان‌شناسی (مرتبط با روش‌شناسی) ۲۷
- ۲-۲-۱-۲- مسائل مربوط به بررسی روش‌شناختی یک روش خاص (مثال: روش استنتاجی) ۲۷
- ۳-۲-۱-۲- مسائل مربوط به مواجهه، مقایسه و ترکیب پارادایم‌ها و چارچوب‌های روش‌شناختی ۲۸
- ۲-۲- چرایی روش‌شناسی تربیت اسلامی ۲۸
- ۱-۲-۲- مقدمه؛ نقش روش‌شناسی پژوهش در قلمرو مطالعات تربیتی ۲۹
- ۲-۲-۲- امکان تکیه بر مبانی دینی و ارزشی در مباحث روش‌شناسی پژوهش تربیتی ۳۱
- ۱-۲-۲-۲- مقدمه؛ تاریخچه‌ی اندیشه تفکیک علم و روش‌شناسی تحقیق از مسائل دینی، متافیزیکی و ارزشی ۳۱
- ۲-۲-۲-۲- آثار اندیشه تفکیک بر علوم انسانی، تعلیم و تربیت و پژوهش در آن ۳۴
- ۱-۲-۲-۲-۲- انحصار روش‌شناختی ۳۴
- ۲-۲-۲-۲-۲- تنزل تعلیم و تربیت به ابزاری برای تأمین اهداف مادی ۳۵
- ۳-۲-۲-۲-۲- پردازش نظریات تربیتی به گونه غیردینی و سکولار ۳۶

- ۳۷.....۴-۲-۲-۲-۲ هدایت و ساماندهی فرایند و عمل تربیت بر اساس ملاحظات غیردینی.....
- ۳۹.....۵-۲-۲-۲-۲ ظهور فلسفه تحلیلی و تأثیر آن بر تعلیم و تربیت.....
- ۴۰.....۶-۲-۲-۲-۲ کاستن گرایی در مسائل تربیتی.....
- ۴۲.....۳-۲-۲-۲ تفکیک ناپذیری روش شناسی تحقیق از ارزش ها و مبانی فلسفی.....
- ۴۴.....۳-۲-۲ نگاهی انتقادی به وضعیت موجود روش های پژوهش در تعلیم و تربیت ایران.....
- ۴۶.....۴-۲-۲ ادله ضرورت ایجاد روش شناسی تربیت اسلامی.....
- ۴۷.....۱-۴-۲-۲ دلایل ناکارآمدی روش شناسی های غربی.....
- ۴۷.....۱-۱-۴-۲-۲ ابتدای رویکردهای روش شناختی غربی بر نگاه خاص غرب به هستی و انسان.....
- ۴۸.....۲-۱-۴-۲-۲ تحلیل های سطحی و ناقص نسبت به ماهیت و علل پدیده های اجتماعی و تربیتی.....
- ۵۰.....۳-۱-۴-۲-۲ تفاوت نظام مسائل تعلیم و تربیت غرب با نظام مسائل تربیت اسلامی.....
- ۵۰.....۴-۱-۴-۲-۲ کاستن گرایی در منابع معرفت.....
- ۵۱.....۲-۴-۲-۲ عدم کفایت روش و روش شناسی های موجود در حوزه اجتهاد.....
- ۵۵.....فصل سوم؛ چگونگی روش شناسی تربیت اسلامی از منظر آثار موجود.....
- ۵۶.....۱-۳-۱ مقدمه.....
- ۵۶.....۲-۳-۱ مؤلفه های مؤثر بر روش شناسی تربیت اسلامی.....
- ۵۷.....۱-۲-۳-۱ ماهیت دانش تعلیم و تربیت.....
- ۵۷.....۱-۱-۲-۳-۱ رویکرد اول؛ پژوهش تربیتی به مثابه عمل پژوهی ارزشی مضاعف.....
- ۶۱.....۲-۱-۲-۳-۲ رویکرد دوم؛ ماهیت دانش تعلیم و تربیت مبتنی بر فلسفه اسلامی.....
- ۶۲.....۳-۱-۲-۳-۳ رویکرد سوم؛ تربیت، دانشی شکل گرفته بر پایه علوم تربیتی.....
- ۶۴.....۲-۲-۳-۲ مبانی معرفت شناسی.....
- ۶۴.....۱-۲-۲-۳-۱ کثرت گرایی یا وحدت گرایی معرفت شناختی.....
- ۶۴.....۱-۱-۲-۲-۳-۱ مبانی سه گانه معرفت شناختی.....
- ۶۵.....۲-۱-۲-۲-۳-۲ آثار رویکردهای فوق در روش شناسی.....
- ۶۶.....۲-۲-۲-۳-۲ صدق و توجیه معرفت.....

- ۶۶.....۳-۲-۲-۱- نظریات در باب معرفت صادق.....
- ۶۷.....۳-۲-۲-۲- نظریات در باب توجیه معرفت.....
- ۷۰.....۳-۲-۲-۱- مبنای گرای خطاناپذیر.....
- ۷۰.....۳-۲-۲-۲- مبنای گرای تعدیل یافته.....
- ۷۲.....۳-۲-۲-۳- رویکرد تلفیقی.....
- ۷۴.....۳-۲-۲-۴- رویکرد تفکیکی.....
- ۷۶.....۳-۲-۳- منابع معرفت در تربیت اسلامی.....
- ۸۱.....۳-۲-۳- مبانی انسان شناسی.....
- ۸۲.....۳-۲-۱- کمال گرایی انسان.....
- ۸۲.....۳-۲-۲- دو بعدی بودن انسان.....
- ۸۳.....۳-۲-۳- سرشت مشترک (فطرت).....
- ۸۴.....۳-۳- روش های تحقیق و چارچوب های روش شناختی در آثار اندیشمندان ایرانی.....
- ۸۵.....۳-۳-۱- چارچوب های روش شناختی.....
- ۸۵.....۳-۱-۳- رویکرد تأسیسی-استنباطی (دکتر خسرو باقری).....
- ۸۶.....۳-۱-۲- رویکرد ارتباط معرفتی (دکتر صادق زاده قمصری).....
- ۸۷.....۳-۱-۲- نقدها و اصلاحات رویکرد تأسیسی-استنباطی.....
- ۸۸.....۳-۲-۲- مبانی دین شناختی و فهم نصوص و حیانی:.....
- ۹۰.....۳-۲-۱- چگونگی نقش آفرینی دین در دانش تعلیم و تربیت:.....
- ۹۲.....۳-۱-۳- روش شناسی نظریه پردازی در تربیت اسلامی بر اساس حکمت متعالیه (دکتر لطیفی).....
- ۹۲.....۳-۱-۳- مبانی روش شناسی نظریه پردازی در تربیت اسلامی بر اساس حکمت متعالیه.....
- ۹۳.....۳-۱-۳-۲- مراحل پژوهش.....
- ۹۴.....۳-۱-۴- روش شناسی تربیت اسلامی (دکتر نودری).....
- ۹۵.....۳-۱-۴-۲- مدل پیشنهادی:.....
- ۹۷.....۳-۱-۵- فلسفه علم مینوی (دکتر لطف آبادی).....
- ۹۸.....۳-۱-۵-۱- معنای خرد مینوی و دانش عینی:.....

- ۹۸..... ۳-۱-۵-۲- تبیین رویکرد علمی خردگرایانه.....
- ۹۹..... ۳-۱-۵-۳- مهم‌ترین مؤلفه‌های روش‌شناختی رویکرد علمی خردگرایانه.....
- ۱۰۰..... ۳-۳-۲- روش‌های تحقیق (مطرح شده در آثار اندیشمندان ایرانی).....
- ۱۰۲..... ۳-۲-۱- روش‌های عقلی.....
- ۱۰۲..... ۳-۲-۱-۱- استنباط (روش تطبیقی میان نظام فلسفی و تربیتی).....
- ۱۰۴..... ۳-۲-۱-۲- استنتاج (روش استنباطی از مبانی فلسفی).....
- ۱۰۵..... ۳-۲-۱-۳- قیاس عملی.....
- ۱۰۶..... ۳-۲-۱-۴- برهان شبه‌استعلایی (تحلیل شرایط امکان).....
- ۱۰۷..... ۳-۲-۲- روش‌های هرمنوتیکی و تفسیر متن.....
- ۱۰۷..... ۳-۲-۲-۱- روش تحلیل مفهومی.....
- ۱۰۸..... ۳-۲-۲-۲- تفسیر متن.....
- ۱۰۸..... ۳-۲-۲-۳- تحلیل گفتار.....
- ۱۰۸..... ۳-۲-۲-۴- رفتارشناسی.....
- ۱۰۹..... ۳-۲-۳- روش پژوهش تاریخی.....
- ۱۰۹..... ۳-۴- تدابیر پژوهشی و الزامات.....
- ۱۰۹..... ۳-۴-۱- مقدمه.....
- ۱۰۹..... ۳-۴-۱-۱- ضرورت برخورداری از قوهٔ اجتهاد در فرایند تولید روش‌شناسی و دانش تربیت اسلامی.....
- ۱۱۰..... ۳-۴-۱-۲- لزوم بازسازی دانش اصول فقه، متناسب با نیازهای دانش تربیت اسلامی.....
- ۱۱۲..... ۳-۴-۱-۳- ضرورت پژوهش‌های میان‌رشته‌ای و چندضلعی.....
- ۱۱۲..... ۳-۴-۱-۴- انگیزه‌سازی برای مجتهدان و متخصصان حوزوی جهت ورود به عرصهٔ روش‌شناسی دانش تربیت اسلامی.....
- ۱۱۳..... ۳-۴-۱-۵- تأثیر عوامل اجتماعی-سیاسی در پدید آمدن روش‌شناسی دانش تربیت اسلامی.....
- ۱۱۳..... ۳-۴-۲- اقدامات فرهنگی-اجتماعی.....
- ۱۱۴..... ۳-۴-۳- اقدامات آموزشی.....
- ۱۱۴..... ۳-۴-۱- تعریف سرفصل‌های مرتبط با تعلیم و تربیت اسلامی در پایه‌های بالاتر حوزهٔ علمیه.....

۳-۴-۲- جایگزینی یا تکمیل منابع روش‌شناسی تربیت اسلامی با منابع غربی در دروس روش تحقیق دانشگاهی... ۱۱۵

۳-۴-۴- اقدامات پژوهشی ۱۱۵

۳-۴-۱- تشکیل گروه‌های پژوهشی میان‌رشته‌ای و چندضلعی..... ۱۱۵

۳-۴-۲- پر کردن شکافِ نظر و عمل..... ۱۱۶

۳-۴-۳- انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی در حوزه روش‌شناسی تربیت اسلامی..... ۱۱۶

منابع ۱۱۸

فصل اول؛ کلیات و مفاهیم